

СТАНОВЛЕННЯ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ПЛАСТУ

*Останйовська Ірина Ігорівна, аспірант,
асистент кафедри теорії і методики природничо-
математичних дисциплін початкової освіти Волинського
національного університету ім. Лесі Українки*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення особливо актуальною є проблема становлення громадянського суспільства в Україні. Активна громадянська позиція населення країни є запорукою його створення. Основи громадянської позиції закладаються у підлітковому віці, тому актуальним є питання формування активної громадянської позиції підлітків, пошук та дослідження ефективних методів її формування.

Аналіз досліджень і публікацій. Активна громадянська позиція є продуктом громадянського виховання. Перші згадки про виховання громадянина, громадянськості, громадянської позиції та доброго громадянина знаходимо у працях античних мислителів (Сократа, Платона, Аристотеля, Епікура), а також у релігійних творах і кодексах Давнього Сходу.

Значний внесок у розвиток концепції громадянського виховання та створення різноманітних підходів і критеріїв визначення поняття громадянськості та якостей притаманних справжньому громадянину зробили мислителі епохи Відродження: Н.Макіавеллі, Т.Мор, Т.Кампанелла, – представники епохи Просвітництва: Ж.-Ж.Руссо, К.Гальвецій, П.Гольдбах.

Проблема громадянського виховання та формування активної громадянської позиції дітей, підлітків і молоді знайшла своє відображення у працях багатьох сучасних вітчизняних і зарубіжних філософів, психологів, педагогів. Їх дослідженням займалися: А.Адлер, Д.Акімова, Б.Ананьєв, В.Андрущенко, Р.Арцишевський, М.Бабкіна, С.Бірзеа, Л.Виготський, Т.Гарсія, П.Ігнатенко, В.Кремень, А.Куланінг, О.Леонтьєв, К.Платонов, О.Пометун,

С.Рубінштейн, В.Сухомлинський, О.Сухомлинська, Є.Шинкарук, І.Фролова та ін.

Метою статті є теоретичне обґрунтування ефективності виховної методики Пласту у формуванні активної громадянської позиції підлітків. У відповідності з метою визначено завдання дослідження: обґрунтувати сутність активної громадянської позиції підлітків; розкрити ефективність виховної системи Пласту у формуванні активної громадянської позиції підлітків.

Виклад основного матеріалу. Дифенціюємо поняття "активна громадянська позиція". Базовим поняттям для визначення суті терміну "громадянська позиція" є життєва позиція. Її можна охарактеризувати як діяльнісну реакцію на оточуючий світ у всіх його проявах. Позиція – це сукупність конкретно визначених дій, своєрідних відповідей на певний чинник. Таким чином, під життєвою позицією розуміємо "зумовлене світоглядом стале, узагальнене духовно-практичне ставлення людини до навколишньої дійсності та самої себе, яке характеризується певною мірою активності, спрямованістю, оціночним забарвленням тощо, виявляється в різних формах людської життєдіяльності, об'єднуючи їх у єдине ціле [1, с.176]". Як бачимо, оцінювати життєву позицію можна за сукупністю відношень і реакцій та рівнем їх вираженості на три основні компоненти: саму людину (внутрішнє "Я"), природне та предметне оточення і суспільство (соціальна складова).

На думку Р.Арцишевського та М.Арцишевської, соціальна позиція є конкретизацією або певним доповненням життєвої позиції і визначається певними світоглядними переконаннями [1, с.177].

Мал.1. Спрямовання відношень і реакцій особи

Громадянську позицію будемо розуміти як складову соціальної позиції, яка

стосується громадянських характеристик кожної конкретної особи. До них можна віднести: патріотичну самосвідомість, громадянську відповідальність і мужність, суспільну ініціативність та активність, готовність працювати на благо Батьківщини, захищати її, підносити міжнародний авторитет; повагу до Конституції та законів Української держави, дотримання прийнятих у ній правових та звичаєвих норм; досконале знання державної мови, постійна турбота про піднесення її престижу й функціонування в усіх сферах суспільного життя й побуту; повагу до батьків, до традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього, як його представника, спадкоємця й наступника; дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію; фізичну досконалість, моральну чистоту, високу художньо-естетичну вихованість; гуманність, толерантність, шанобливе ставлення до культури, традицій, звичаїв інших народностей, високу культуру міжнародного і міжетнічного спілкування [3, с.6]. Поєднання цих якостей формує громадянськість. Її можна подати як сукупність трьох складових: знань, переживань, вчинків. Їх співвідношення подамо у вигляді лінійки. Найширша частина відображає знання громадянського змісту. Але цей інформаційний елемент не зафіксується у психіці та не осмислиться, не засвоїться, якщо знання не набудуть необхідного емоційного забарвлення. Цілком зрозуміло, що далеко не всі знання громадянської спрямованості переживаються на емоційному рівні. Ще менша частина в структурі громадянськості (найвужча частина лінійки) припадає на вчинки та практичні дії, котрі виникають як реакція на конкретний емоційний стимул [2; 3, с.24; 4].

Під активністю розуміють діяльність, яскраво виражену фізичну або ментальну відповідь на той чи інший чинник. Аналізуючи відношення компонентів громадянськості, зображене на мал.2, можемо дійти висновку, що чим вищою є громадянська активність особи, тим меншою є різниця між рівнями знань, почуттів і вчинків. В ідеалі верхня пряма повинна бути горизонтальною.

Мал.2. Відношення компонентів громадянськості

Виходячи із вище наведеного сформулюємо таке означення активної громадянської позиції.

Активна громадянська позиція – це сформовані світоглядом сталі, духовно-практичне ставлення людини до дійсності, суспільства, та самої себе як його частини, і відповідна діяльнісна реакція на певні суспільні чинники, яка виявляється у різних формах людської життєдіяльності, об’єднуючи їх у єдине ціле. Іншими словами, активна громадянська позиція – це система переконань, які базуються на принципах громадянського світогляду.

Основою, на якій ґрунтується активна громадянська позиція, є громадянськість. Ця риса формується у процесі громадянського виховання. Сучасні педагоги вважають, що його основи потрібно подавати уже дошкільнятам і дітям молодшого шкільного віку, проте найінтенсивніше формуються засади громадянськості у підлітковому віці. Саме підлітки починають не лише запам’ятовувати основні положення, але й аналізувати і осмислено застосовувати отримані знання, відповідно та адекватно реагувати, свідомо вибрати діяльнісну модель поведінки. Виникає гостра потреба у самовираженні та самореалізації, але відсутність достатнього запасу знань та навичок, власного досвіду змушують звертатись до інформації, яка надходить ззовні. На підліткову свідомість тиснуть різноманітні і не завжди позитивні зовнішні фактори впливу: сім’я, школа, суспільні та громадські інститути, вулиця, ЗМІ, Інтернет тощо, – тому дуже важливо не прогавити цей момент становлення особистості і застосувати правильні та ефективні методи виховання активного громадянина. Тобто, знайти способи формування активної громадянської позиції у підлітків.

Активна громадянська позиція підлітка формується під час взаємодії із соціальним середовищем. Великий вплив мають на становлення особистості підлітка, так звані, позаосвітні соціальні утворення: компанії друзів, молодіжні субкультури, спортивні клуби і секції, різноманітні гуртки, громадські організації, релігійні громади тощо. Оскільки більшість підлітків прагнуть реалізувати себе як незалежна особистість, то саме неформальна форма взаємодії є найбільш результативною для виховання даної вікової групи.

Розглянемо можливість та ефективність формування активної громадянської позиції підлітків у Пласті. Згідно наведеної вище схеми основа активної громадянської позиції, громадянськість, формується за схемою:

ЗНАННЯ → ПОЧУТТЯ → ВЧИНКИ

Проаналізуємо особливості використання пластової навчально-виховної методики на кожному із етапів.

Знання. Найефективніше теоретичний матеріал засвоюється, якщо його подають у цікавій ігровій формі, а потім закріплюють виконанням відповідних практичних вправ. Пласт часто називають "Великою грою" [5], уся інформація, теоретичні відомості, а також їх закріплення походять у ігровій формі. Згідно пластової навчально-виховної програми, підлітки-пластуни повинні мати хороші знання про Україну: її історію, культуру, природу, населення тощо; не лише знати і вміти описати державні символи, але й на практиці їх шанувати; знати і виконувати закони, моральні та звичаєві норми нашої держави. Закріплення знань відбувається під час проведення ігор, майстрування, вивчення пісень, екскурсій і мандрівок, проведення таборів. Рівень засвоєння знань та оволодіння вміннями і розвиток навичок перевіряються у формі змагань, вікторин, квестів, через виконання та презентацію юнаками і юначками проектів тощо.

Почуття. Знання пробуджують почуття, коли вони мають безпосередній вплив на емоційну сферу підлітків. У Пласті це досягається, як вже було сказано вище, цікавою формою подання інформації та проведення практичного її закріплення. Свою роль у стимулюванні відповідних емоцій також відіграє можливість самореалізації та здобуття поваги у однолітків через підвищення

власного статусу в організації; з цією метою використовується система ступенів (проби), виконання відповідних вимог (вмілості). Важливим психологічним фактором, котрий підвищує рівень емоційної реакції на інформацію є також спілкування між підлітком-юнаком і дорослим-виховником за принципом "рівний – рівному".

Вчинки. Одним із завдань Пласту є виховання громадянських лідерів. Виходячи з цього, кожен член організації повинен проявляти громадянську активність, тобто конкретною діяльністю ілюструвати вміння та навички практично застосувати наявні знання. З цією метою підлітки у Пласті виконують рівневі завдання виховної програми (здають проби), беруть участь в організації та проведенні різноманітних акцій і соціальних проєктів, відзначенні релігійних і державних свят, проводять популяризаційні пластові заходи (презентації Пласту), практикують добре діло; беруть активну участь у шкільному самоврядуванні та прагнуть досягнути успіхів у навчанні, залежно від природних схильностей, відвідують спортивні секції, музичні школи або спеціалізовані гуртки; допомагають у вихованні молодших пластунів – новаків.

Висновки. Виходячи з того, що активна громадянська позиція – це система переконань, які базуються на принципах громадянського світогляду, а переконання є духовно-діяльнісною реакцією на світ у всіх його проявах і соціальну (громадянську) складову зокрема, ми показали ефективність використання пластової методики виховання для формування активної громадянської позиції підлітків. З цією метою нами було встановлено взаємозв'язок між поняттями життєва позиція, соціальна позиція, громадянська позиція, активність, громадянськість, активна громадянська позиція; виділено складові громадянськості: знання, почуття (емоції), вчинки; показано ефективність використання пластової методики виховання для гармонійного формування кожної з цих складових.

Резюме

Становлення активної громадянської позиції підлітків в умовах Пласту

У статті обґрунтовано ефективність використання виховної методики Пласту для формування активної громадянської позиції підлітків. Для цього у

роботі виведено означення поняття активної громадянської позиції підлітків; досліджено зв'язок між активною громадянською позицією та громадянськістю підлітків; виділено структурні складові громадянськості (знання, почуття і вчинки); доведено ефективність використання пластової системи виховання для ефективного формування кожної складової громадянськості з урахуванням особливостей підліткового віку.

Ключові слова: Пласт, громадянськість, активність, активна громадянська позиція, підлітки

Резюме

Становление активной гражданской позиции подростков в условиях Пласта

В статье обоснована эффективность использования воспитательной методики Пласта для формирования активной гражданской позиции подростков. Для этого в работе выведено определение понятия активной гражданской позиции подростков; проиллюстрирована взаимосвязь между активной гражданской позицией и гражданственностью подростков; выделены структурные составляющие гражданственности (знания, чувства и поступки); доказана эффективность использования пластовой системы воспитания для эффективного формирования каждого компонента гражданственности с учетом особенностей подросткового возраста.

Ключевые слова: Пласт, активность, гражданственность, активная гражданская позиция, подростки

Summery

Formation of active civil position of teenagers in the conditions of Plast

The efficiency of the use of educate method of Plast for forming of active civil position of teenagers is grounded in the article. For this purpose determinated the notion of active civil position of teenagers; intercommunication between active civil position and civil of teenagers is illustrated; the structural constituents of civil are selected (knowledges, feelings and acts); efficiency of the use of the Plast system of education for the effective forming of every component of civil position into account the features of teens is proved in work.

Keywords: Plast, activity, civil, active civil position, teenagers

Література:

1. Арцишевська М.Р. Інтеграція змісту освіти: Монографія / Маргарита Арцишевська, Роман Арцишевський. – Луцьк: Вежа, 2007. – 316 с.
2. Бабкіна М.І. Формування активної громадянської позиції підлітків у позакласній виховній роботі загальноосвітньої школи: авторефер. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / Майя Іванівна Бабкіна. – К., 2009. – 20 с.
3. Ігнатенко П.Р. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: Навчально-методичний посібник / Петро Романович Ігнатенко, Валентин Леонідович Поплужний, Наталія Іванівна Косарева, Лариса Валентинівна Крицька. – К.: Інститут змісту і методів навчання, 1997. – 252 с.
4. Рехета Л.О. Громадянське виховання учнів основної школи в позаурочній діяльності: авторефер. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / Любов Олександрівна Рехета. – К., 2003. – 23 с.
5. Старосольський Ю. Велика гра: Гутірка про ідею й методу пластування: – <http://www.upu7.plast.org.ua/download.php> (17 листопада 2009 р.)